

Rapport Arealplan 20/2007

Odda

Registrering av fargesetting på fasader malt før 1997

Hilde Viker Berntsen
Lars Jacob Hvinden-Haug

NIKU

Verdiskapningsprogrammet: Registrering av fargesetting på bygninger i Odda før 1997.

Bakgrunn

Odda ble valgt som et av de steder som gjennom midler fra Riksantikvaren skulle få bistand fra NIKU i forbindelse med verdiskapningsprogrammet. Odda kommunes prosjektleder for reiseliv Randi Bårtvedt ønsket utarbeidet en fargepalett for stedet som NIKUs bidrag til prosjektet.

NIKU utførte en registrering i Odda november 2007. Kartleggingen baserer seg på farger Oddas bygninger fikk som en konsekvens av forurensningens misfarging før smelteverket i 1997 ble nedlagt.

1. Farger i Odda

Karakteristiske bygningstyper

Odda ble først utbygd som tettsted i forbindelse med turisme i annen halvdel av 1800-tallet. Store hotellbygninger ble oppført i 1880-årene. I 1906 ble industrien grunnlagt som endret stedets karakter sterkt og førte til stor befolkningstilvekst. Turismen derimot fikk nedgang.

Odda har to typer eldre bebyggelse som utmerker seg som spesielt karakteristiske for stedet.

1. Sentrumsbebyggelsens panelte forretningsgårder fra årene omkring 1900 med sine urolige skifertekte takformer med gavler, karnapper, arker og spir, i sveitserstil og jugend. Det har vært få murhus. Jugendbygningene har bratte mansardtak som på de smalere husene virker "trange" og steile.

Et panoramafoto fra ca 1930 fra nederste del av Røldalsveien med Eitrheimsveien og Hardanger Hotell viser hvor urolig sentrumsområdets eldre arkitektur fremsto (bare ett hus står nå igjen av bebyggelsen på bildet). Man har neppe ansett stedets bebyggelse for harmonisk, heller ikke i samtiden. Flere av bygningene på bildet er ombygd til jugendstil, bl.a. det store Hardanger Hotell.

Langs Eitrheimsveiens ene side er bevart en sammenhengende rekke hus av eldre av mindre type i én etasje på høy kjeller med forretningslokale.

2. De eldste småhusene fra før industritiden har sammensatte planløsninger med gavler og har hatt utsmykkede møner og trespir som enkelte steder er bevart. Arbeiderboligene har mer sluttet blokkpreg, ofte med halvvalmet takform. Boligområdene ble i industritiden etter 1908 utbygget med disse små bygninger stort sett i halvannen etasje. De var opprinnelig stort sett beregnet på fire familier. Det finnes også enkelte leiegårder i to og en halv etasje. Uvanlig er et engelskpreget vertikaldelt rekkehusanlegg i jugend med forhager, vel oppført for funksjonærer. De kubeformede to- eller firemannsboligene har ellers dominert frem til ca 1960. Disse virker spesielt dominerende i nordvesthellingen på sine høye forstøtningsmurer med steile trappeløp mellom veiløpene.

Jugendstilen ble karakteristisk for Odda, også hotellene og andre sentrale bygninger ble tidlig avpillet sin detaljering og verandaer i drage- og sveitserstil til fordel for enklere og i noen grad tørrere jugendformer.

Fargesetting

Før smelteverket ble etablert har fargesettingen utvilsomt vært den sedvanlige for sveitserstilen, jordfarger i forskjellige sammenstillinger på panel og detaljering. Det er først med industrien Odda fikk fargemessig særpreget. Særpreget hadde imidlertid et negativt fortegn. Der man i de fleste andre byer og tettsteder fritt kunne male sine hus hvite etter gjeldende mote i begynnelsen av 1900-tallet var det i Odda nettopp på denne tiden slik at *"karbidstøvet tilsmudser alt og indhyller det vakre landskap i sortgrå tåge."* "... et graafattig Trangvik av skidne træhus, en utrivelig smudsflæk paa Hardangernaturens vakre dragt" (Ref. i *Smeltingen* 1989).

Det er åpenbart at dette fikk konsekvenser for valg av fargesetting av rent praktiske årsaker.

Belegg på horisontal flate. Ca NCS 4000-N

Belegg på vertikal mur. Kirkegårdsmuren.

Metode

NIKUs fargeundersøkelse besto i registrering av maling som etter sin naturlige slitasje fremsto som påført før 1997, da industriforurensningen nærmest forsvant; d.v.s. eldre enn ti år. Nedskraping til eldre malingslag ville gitt et fyldigere bilde av situasjonen, men dette rommet ikke prosjektets økonomi. Adresser på hus ble ikke notert siden dette ble komplisert og ville ha forsinket arbeidet. Det syntes viktigere å nå over et større antall hus.

Fargesettingen av hver enkelt bygning er derfor ikke vektlagt, NIKU har tilstrebet å finne en generell palett. Denne paletten skal representere typisk fargesetting for epoken like før nedleggelsen av produksjon på smelteverket i 1997. Farge og type bygning har neppe sammenheng – fargebruken synes allmenn for bebyggelsen. Undersøkelsen begrenset seg imidlertid til de deler av Odda som var utbygd omkring 1960 for ikke å bli for omfattende.

Resultat

Og ganske riktig synes hvitt uvanlig i Odda på hus eldre enn slutten av 1990-tallet da "tåken" letnet. På kirkegårds-muren og hustak av skifer ligger fremdeles karbidstøvet forsteinet som et tykt lysegrått metallag. På vertikal flater; trepanel og murer ligger det som en grå skygge. Bare på detaljering, spesielt ved vinduer –steder der vasking har vært enkelt, har hvitt vært anvendt. Det er imidlertid dette fraværet av hvite hus som har gitt Odda særpreg – selv kirken måtte gis en farge. Undersøkelsen til NIKU tyder på at varme lysegrå (beige) toner, lys grågrønt, lys oker og rødt har vært de vanlige fargene (se paletten). Kaldt lysegrått som man skulle tro ville tåle karbidforurensningen best ble knapt registrert. Etter at hvitt ble "frigitt" synes det som om mange foretrekker dette fremfor fargene stedet tidligere har vært preget av.

2. Farger ved smelteverket

Etter ønske fra Odda kommune ble kommunens bygninger ved smelteverket gjenstand for en nærmere undersøkelse av NIKU pr. 3.5.2007. Dette gjaldt portbygningene (administrasjonsbygningene) og laboratoriebygningen. Det var kun nederste fargelag som ble registrert, ikke stratigrafien.

Resultatet av undersøkelsen ble imidlertid ikke fulgt da kommunen malte bygningene.

De valgte fargene ble isteden turkisgrønn på laboratoriet (NCS 2 1020-G30Y) og pistasjgrønn på portbygningene (NCS 2 2020-G60Y), med lysere detaljering. Sammenstilt virker de valgte fargene dessverre ubehagelige og uten sammenheng.

Portbygningene

Tegnet av byggmester Sigurd Sunde i 1906.

Vegg og vinduer alle elementer hadde opprinnelig samme farge, lys grågrønn: NCS 2 2010-G70Y.

På alle gamle foto er bygningene lyst ensfargede. Fasadene er endret to ganger etter oppførelsen men den samme fargesettingen synes noenlunde å være beholdt inntil senere tid.

Laboratorium

Oppført 1918. Det er sannsynlig at bygningen har stått med umalt sementpuss opprinnelig, men er senere malt grågrønn som første fargelag.

Vegg grågrønn: NCS 2 3010-G50Y.

Vinduer mørk grønne: NCS 2 6020-G50Y (grønn jord).

Veggfargen var mørkere enn på portbygningenes fasader, men med omtrent samme kulør, om noe svakere. Vindusfargen har også vært anvendt på mursteinsbygningenes trevinduer.

Øvrige bygninger ved smelteverket

Vinduene og portene i murhusene var opprinnelig malt mørkegrønne som ved laboratoriet. Senere har man til en viss grad anvendt blått. De pussede bygningene/betongbygningene har ikke vært malt: sementpussen har fremstått varm (gylden) lys grå. Bygningene kan hvis ønskelig vaskes og eventuelt filtset. Dette gjelder også en større treetasjes bygård i jugendstil i Røldalsveien (gågatepartiet). Det er uheldig at man nå har malt "mantel og containerverkstedet" grønt (oppført 1930, også eid av kommunen?). Man har muligens forsøkt å gi bygningen laboratoriebygningens eldste farge, men den valgte fargen er kaldere og fremstår mørkere.

De korrugerte metallplatene på smelteverkets bygninger var rødmalte.

Dicyllageret på Eksportkaien

Den imponerende lagerbygningen ved fjorden er oppført 1908 i utmurt bindingsverk, opprinnelig med røde stenger og gule tavler.

3. Konklusjon

Man kan neppe pålegge folk på Odda å ikke male sine hus hvite, og stedet er nå i ferd med å få samme fargesetting som tettsteder ellers i landet. NIKUs undersøkelse forteller om en fargesetting som var spesiell fordi den var fremtvunget av en ytre negativ omstendighet: forurensning. Når man ser paletten er det imidlertid ingen estetisk årsak til ikke å la den inspirere nå etter industriens nedleggelse. De svakt lysegule og lys grågrønne sammenstilt virker spesielt vakkert og uvanlig i dag.

Kilder:

Odda smelteverk. Vurdering av verneverdier. Rapport utført for Hordaland fylkeskommune/Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum. Utarbeidet av Helge Schjelderup sivilarkitekter MNAL AS Stavanger 2006.

Andersen, Asbjørn; Haug, Ivar, red.: *Smeltingen. En industrisaga.* Odda 1989.

Tegninger Odda kommunearkiv.

Foto Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum, Tyssedal.

Røde hus

Gronne hus

Innfarget grønn mineralitt puss

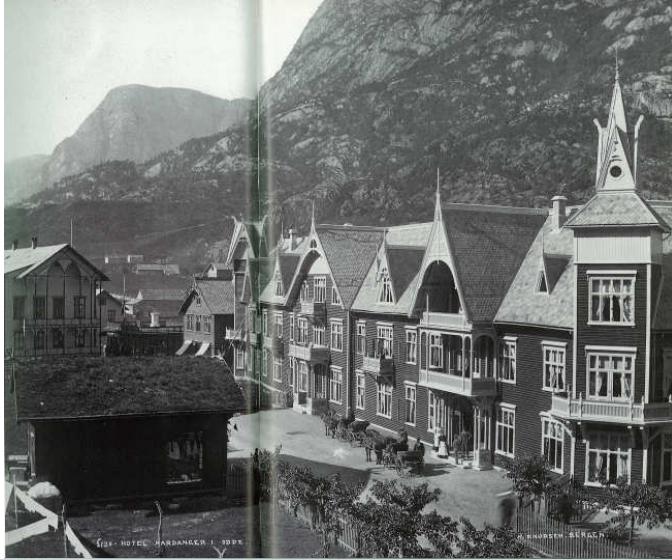
Gule hus

Odda sentrum i forskjellige faser, hjørnet Røldalsveien/Eitrheimsveien.

Foto 1865

Hardanger hotell til høyre.

Foto 1896

Hardanger hotell til høyre.

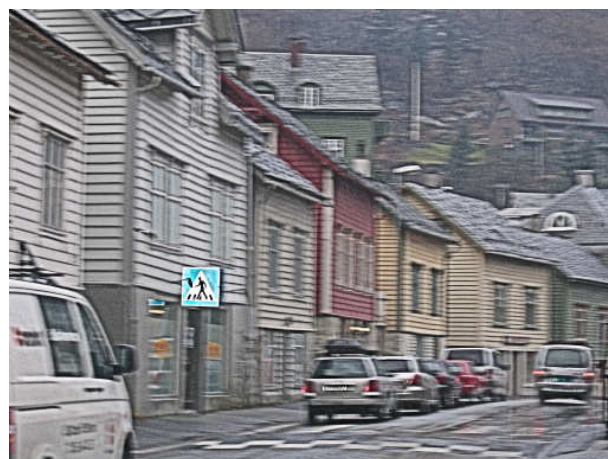
Foto 1930

Partier fra sentrum

Røldalsveien

Etrheimsveien

Jugenddetaljer i sentrum

Smug på baksiden av gatebygningene parallelt med Eitheidsveien.

Eitheidsveien

Eldre bebyggelse i Sveitserstil nordvest for sentrum.

Bebyggelse fra 1930-1950-tallet lenger nord.

Over: Dicylageret i havnen.

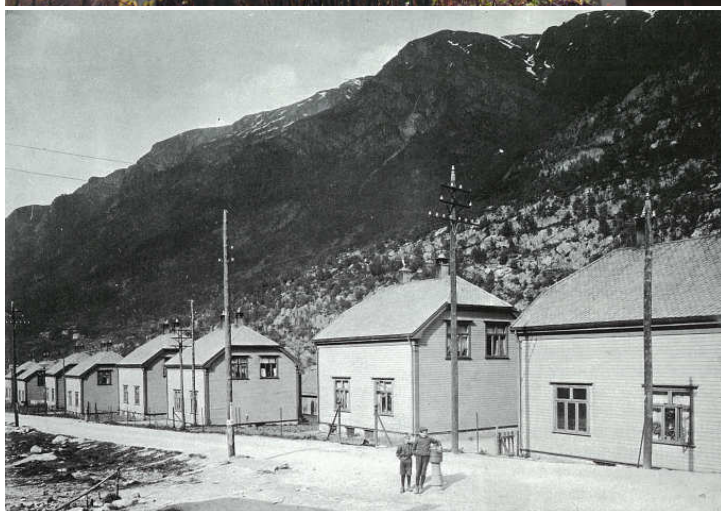
Til venstre: Flyfoto fra 1960.

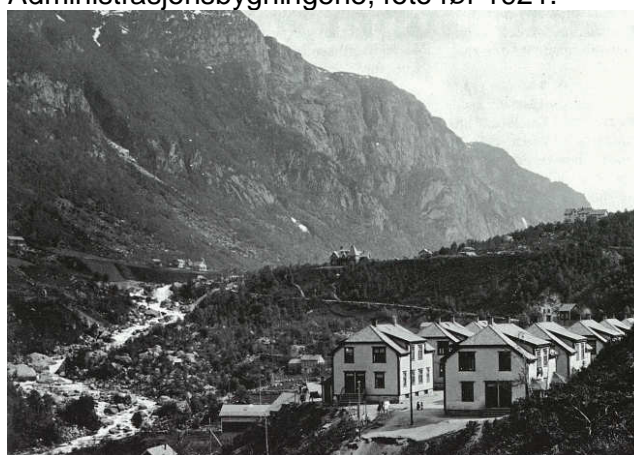
Bebyggelse ved smelteverket.

Administrasjonsbygningene, foto før 1921.

Arbeiderboliger på Nyland oppført 1910.

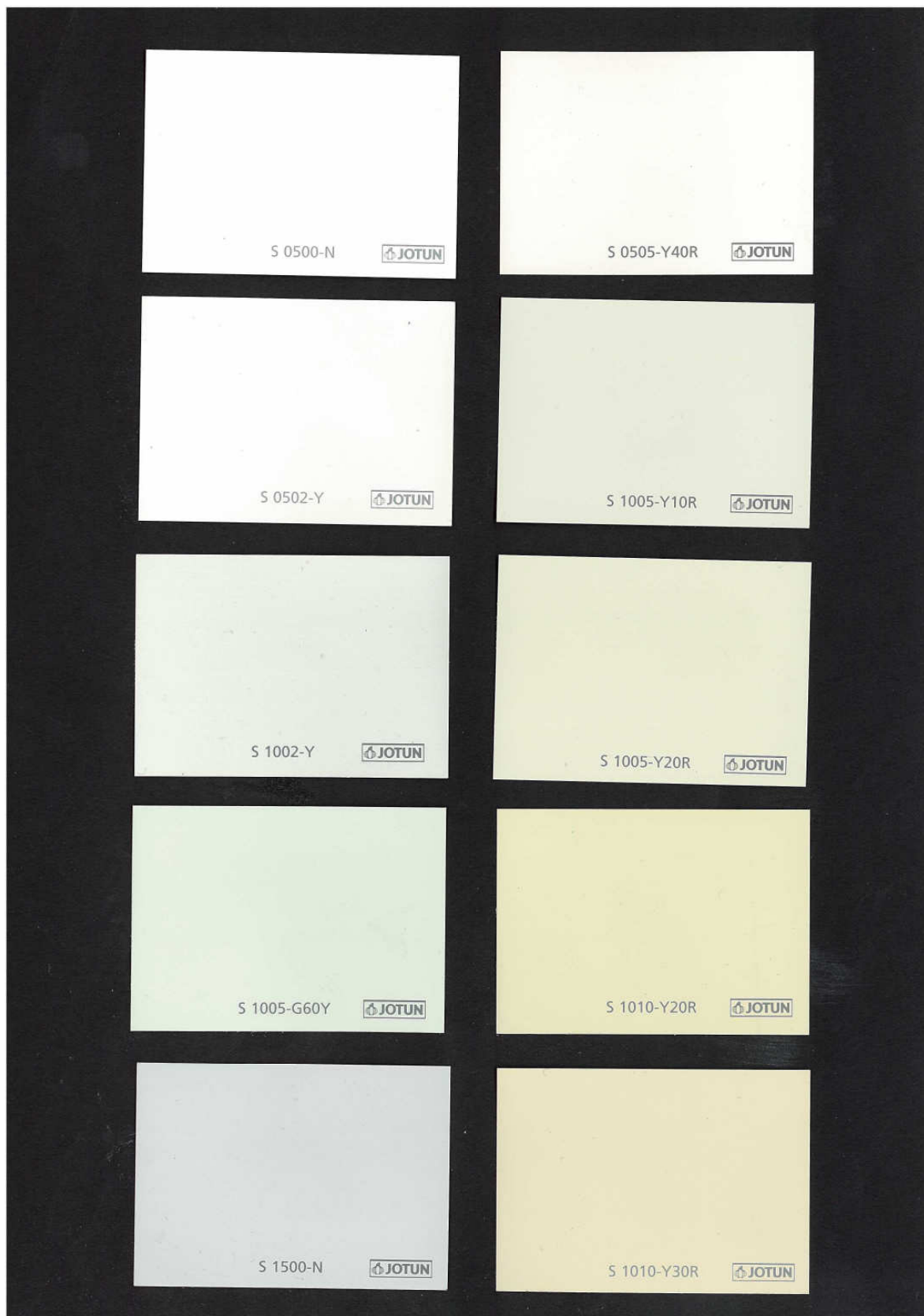
Arbeiderboliger på Krenkesflot. Direktørboligen fra 1908 (revet 1963) i bakgrunnen midt i bildet.

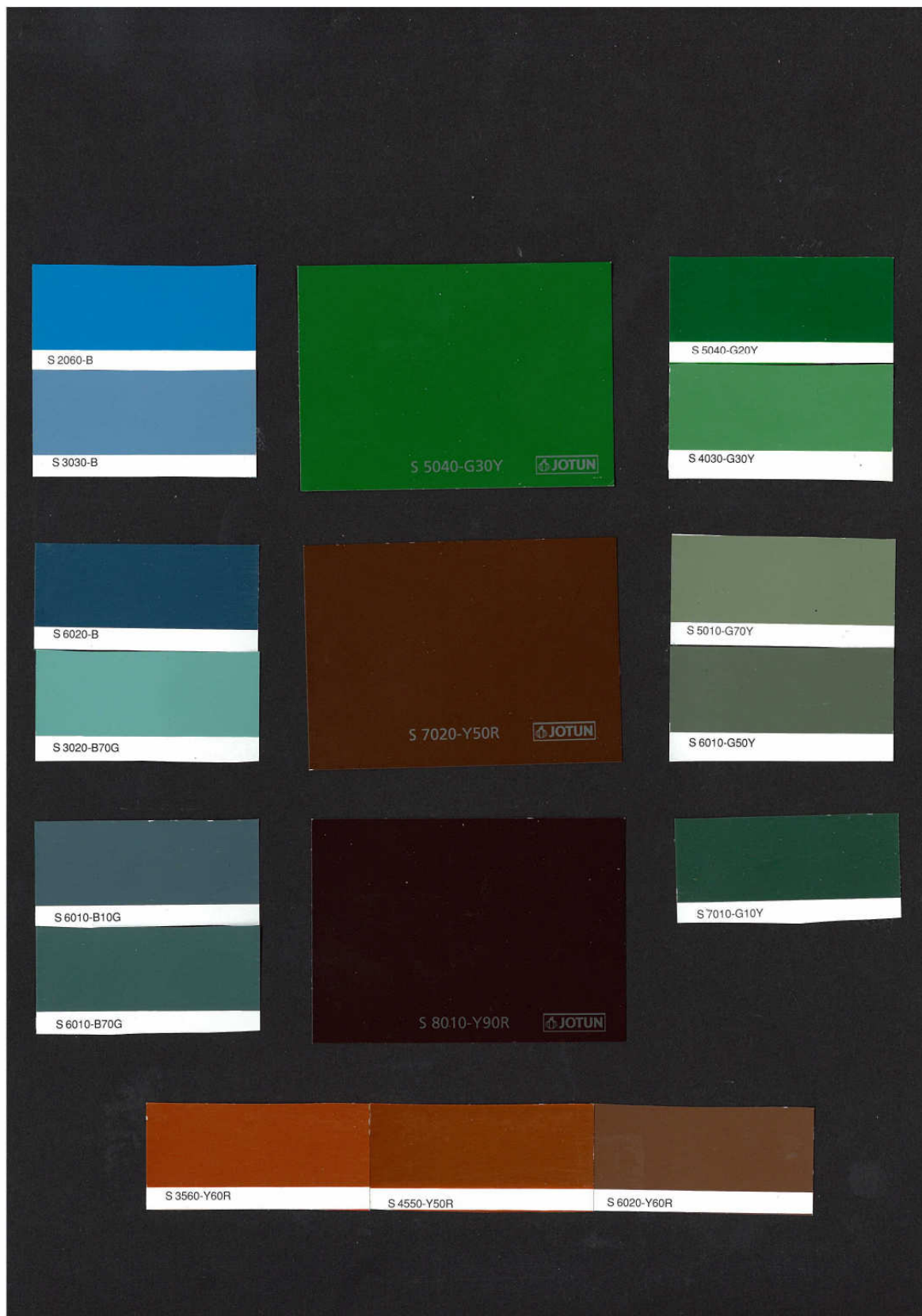
Fasadefarger

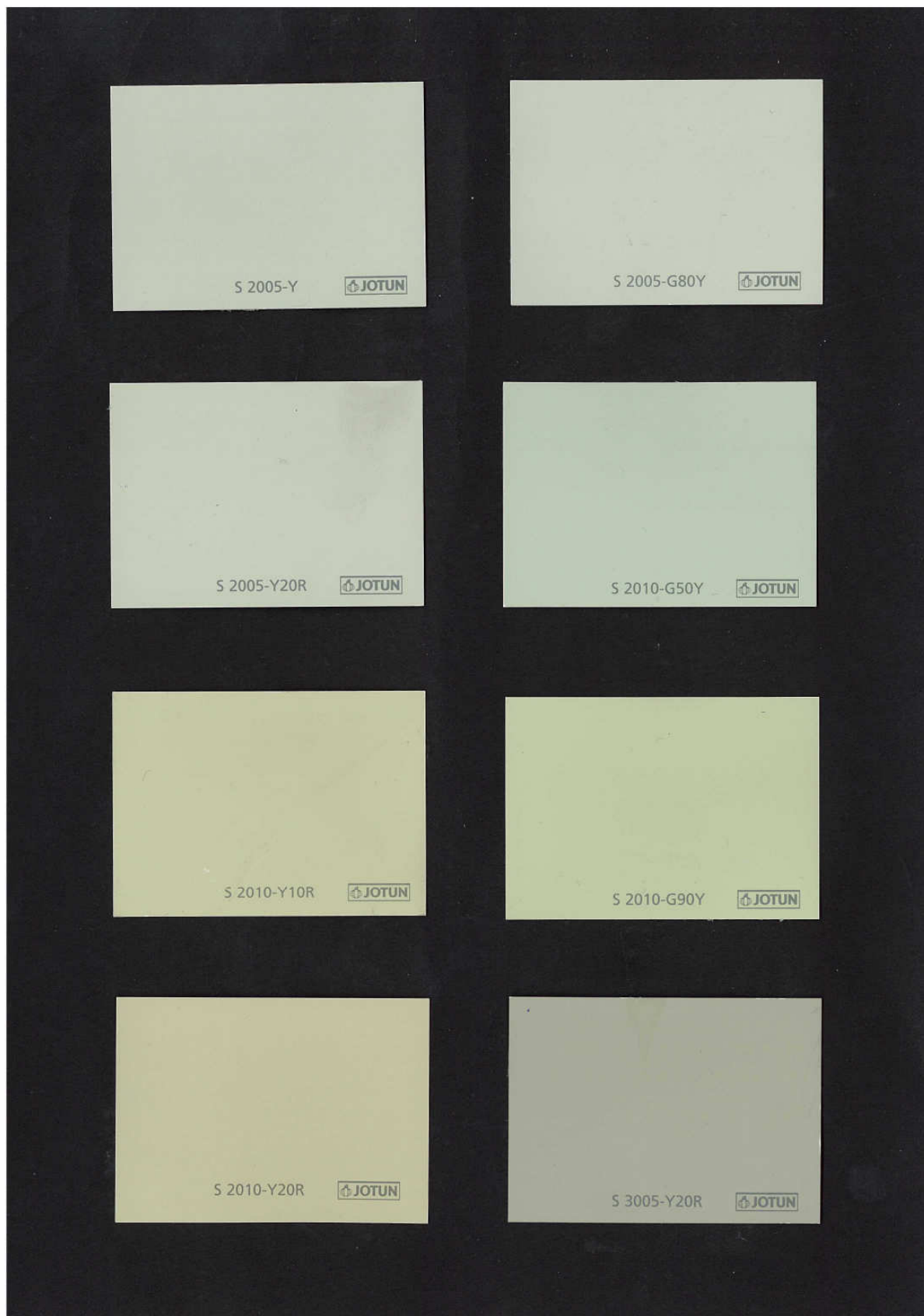
Fasadefarger

Detaljeringsfarger: vinduer og dører etc.

Fasadefarger

Fasadefarger

Odda. Fargeregistrering. 26.-28.11.2007

Reg.nr	Objekt/ Adresse	Bygningsdel	Farge	Kode	Kommentar
1	Kirken	Steingjerde	Lys mellomgrå	4000-N	Forurensningsbelegg.
2	Kirken	Vegg	Kremgul/ gullig hvit	0505-Y40R	
3	Kirken	Detaljeringer	Hvit	0500-N	
4	Bakkegata 3	Vegg	Opalgrønn	3010-G60Y	
5	Bakkegata 3	Detaljeringer	Gul oker	3020-Y20R	
6	Bakkegata 2	Detaljeringer	Gul oker	3030-Y30R	Står til teglrød vegg.
7	Ukjent	Vegg	Gul oker	3030-Y20R	I nærheten av Bakkegt. 2
8	Ukjent	Detaljeringer	Rødlig brun	7020-Y60R	I nærheten av Bakkegt. 2
9	Røldalsvegen (26?)	Vegg	Lys grønn	2010-G60Y	
10	Røldalsvegen (26?)	Detaljeringer	Mørk grønn	7010-G10Y	
11	Røldalsvegen 28(?)	Vegg	Lys gul oker	2020-Y20R	
12	Røldalsvegen 28(?)	Detaljeringer	Varm grålig hvit	1502-Y	
13	Portnerboliger, Smelteverket	Vegg og vinduer	grågrønn	NCS 2 2010- G70Y	Opprinnelig farge
17	Fabrikkbygg, (tegl)Smelteverket	Vinduer	Frisk grønn	5040-G30Y	Bakside av malinglag
18	Fabrikkbygg, (tegl)Smelteverket	Vinduer	Grønnlig turkis	3020-B70G	Som 17, men nåværende eksponerte overflate
20	Fabrikkbygg (tegl)Smelteverket	Dør	Berlinerblå	2060-B	
21	Fabrikkbygg (tegl)Smelteverket	Vindu	Grålig blå	6010-B10G	Samme bygn som 20. Opprinnelig friskgrønn.
22	Fabrikkbygg. Smelteverket	Pusset vegg	Sandsteinsfar get	2005-Y20R/ 3005-Y20R	Selve pussfargen.
23	Lager for lab. Smelteverket	Dør	Frisk grønn	5040-G20Y	
24	Verksted/ lager? Smelteverket	Vindu	Kornblå	3030-B	
25	Bølgeblikkbygg, som silo ++. Smelteverket	Vegg	Brunlig rød	5030-Y80R	
27	Bakka borettslag. Adr? Nr. 15	Vegg	Gullig sandstein	3010-Y	
28	Bakka borettslag. Adr? Nr. 17	Vegg	Beige	2005-Y	
32	Bygda (nr?) Rekkehus	Vindu/ detaljeringer	Blek lys gul oker	1020-Y	Eternittplatehus
33	Bygda 32-38	Vegg	Gullig hvit	0500-N	Eternittplater
34	Svømmehall	Pusset vegg	Gullig oliven	3020-G70Y/ 3020-G90Y	
35	Blokkbebyggelse	Pusset vegg	Blek gul	1010-Y20R	Eldste lag
36	Blokkbebyggelse	Pusset vegg	Grønnlig grå	2005-G80Y	Yngste lag
37	Blokkbebyggelse	Pusset vegg	Gul oker	2040-Y10R	Yngste lag. Under ligger blek gul, 1010-Y20R, som trolig er representativt for alle blokkene i omr?

38	Kvitevoll 1. 2-mannboliger	Vegg	Grønnlig beige	2010-G90Y	
39	Bakkegata 22. Vert.delt funksjonærboliger	Vegg	Tomatrød	4040-Y70R/ 4040-Y80R	Muligvis bleket.
40	Eithreimsveg 53	Vegg	Olivengrønn	4030-G30Y	
41	Eithreimsveg 53	Gerikter	gul	2030-Y20R	
42	Eithreimsveg 53	Grunnmur og vindusramme	Gullig hvit	1002-Y	
43	Eithreimsveg 55	Vegg + grunnmur	Lys beige	1010-Y20R	
44	Kalvenesvegen 1	Vegg	Beige	4020-Y30R	
45	Banhamer 9	Vegg	Gul	2020-Y20R	Med hvite gerikter
46	Banhamer 7	Vegg	Sennepsgul	3030-Y	
47	Banhamer 7	Detaljeringer	Lys oliven	2020-G50Y	
48	.... ? nr. 1	Vegg	Rødlig gul	3040-Y10R	
49	Eithreimsveg 37	Vegg	Lys kald grå	1502-B	
50	Eithreimsveg 37	Detaljeringer	Blå	6020-B	
51	Eithreimsveg 33	Vegg	Mellomgrønn	6020-G50Y	
52	Eithreimsveg 33	Gerikter, vinduer, dør	Rustrød/ teglfarget	3560-Y60R	
53	Eithreimsveg 33	Grunnmur, vindusramme	Beige	2010-Y20R	
54	Eithreimsveg 31	Vegg	Beige	2010-Y20R	
55	Eithreimsveg 31	Gerikter	Lys oliven	5010-G70R	
56	Eithreimsveg 31	Grunnmur	Brunlig grå	1502-Y	
57	Eithreimsveg 29, bakbygning	Vegg (og vinduer?)	Kremgul	2010-Y20R	Svært autentisk
58	Eithreimsveg29	Dør	Mørk oliven	6010-G50Y	
59	Eithreimsveg 25	Vegg	Rød	4050-Y80R	
60	Eithreimsveg 25	Vinduer	Gullig hvit	1005-Y10R	
61	Eithreimsveg 23	Vegg	Gullig beige	2005-Y20R	
61	Eithreimsveg 23	Detaljeringer	Grønnlig blå(sjekk)	6010-B70G	
63	Eithreimsveg 22	Pusset vegg, 1. etg	Grønnlig grå	...?	mineralittpuss
64	Eithreimsveg 19	Pusset vegg	Grønnlig grå	3010-G30Y	Mineralittpuss (snittverdi av fargespekteret)
68	Eithreimsveg 6	Vegg	Hvit	0500-N	
69	Eithreimsveg 6	Detaljeringer	Mørk brun	8010-Y70R	
70	Carbidlageret	Kalket murvegg	Varm lys gul	1010-Y30R	Eldste overflate
71	Carbidlageret	Bindingsverk	Rustrød	4550-Y50R	Eldste overflate